

Saylık. M. İ. (2022). Arap Baharı Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu Politikasının Ofansif ve Defansif Realizm Bağlamında Değerlendirilmesi. *Kadim Akademi SBD*, C. 6/2, s. 80-104

DOI Numarası/DOI Number: 10.55805/kadimsbd.1117294

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi.

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 16.05.2022

Makale Kabul Tarihi / Accepted Date: 02.11.2022

ARAP BAHARI SONRASI TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASININ OFANSİF VE DEFANSİF REALİZM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

AN ASSESSMENT OF TÜRKİYE'S MIDDLE EAST POLİCY AFTER THE ARAB SPRİNG İN TERMS OF OFFENSİVE AND DEFENSİVE REALİSM

Muhammed İkbal SAYLIK¹

ÖZ: Uluslararası kamuoyunda, son yıllarda giderek artan bir doz ve sıklıkta, Türkiye'nin Arap Baharı, özellikle de 15 Temmuz darbe girişiminin sonrasında izlediği dış politikanın revizyonist bir karakter taşıdığı ve Osmanlı'yı yeniden ihya etmek gibi bir amaç taşıdığı öne sürülmektedir. Bu iddialara dayanak olarak da Türkiye'nin komşu ülkelerde giriştiği sınır ötesi askeri operasyonlar, Suriye'deki iç savaşa bir dönem aktif ve yoğun bir şekilde müdahil oluşu, bölgede yaşanan bir takım silahlı ihtilaflara taraf olması, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da askeri üsler kurması, son dönemlerde yerli savunma sanayisi alanında büyük yatırımlar yapıyor oluşu, Doğu Akdeniz'de komşuları ve uluslararası toplumla karşı karşıya gelme pahasına enerji kaynakları arama ve sondaj çalışmaları yapılması gösterilmektedir. Ancak Türkiye'nin bölgede gerçekleştirdiği askeri ve ekonomik faaliyet çalışmaları salt revizyonist olarak betimlemenin doğru olmadığına dair görüşler de dile getirilmektedir. Makalede ayrıntılı olarak ele alındığı gibi bu çalışma ve faaliyetlerin amacının aslında 2003 yılında Irak'ın işgali ve özellikle 2010 yılı sonunda yaşanan Arap Baharı sürecinin ardından ortaya çıkan Türkiye'ye yönelik terör tehditlerini bizzat kaynağında bertaraf etmek, terör koridorları gibi oluşumları ortadan kaldırarak ülke sınırlarının güvenliğini güvence altına almak, sınır içinde ve sınırların dışındaki ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruyarak ülkenin karşılaşılabileceği zararların asgariye indirilmesi olduğuna dair görüşler dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin geçmişten bugüne kadar bölgede mevcut sınırların korunmasına yönelik olarak izlediği siyaset ve komşularının toprak bütünlüğünü her platformda dile getirmesi, Batılı kaynaklarca dile getirilen revizyonist dış politika söylemlerinin aksi yönde politikalardır.

Anahtar kelimeler: Ofansif realizm, Defansif realizm, Arap Baharı, Orta Doğu

ABSTRACT: In the international community, Turkey is widely being criticized or even accused for following a revisionist foreign policy, and is aiming to revive the Ottoman especially after the Arab Spring and especially the failed coup attempt in 15 July 2016. In order to prove such claims, the critics are focused at Turkey's beyond border military operations in its neighboring countries, Turkey's once very active intervention to the civil war in Syria, its involvement in various armed conflicts in the region, establishing military bases in some countries in the Middle East and North Africa, making huge investments to national defence industry recently, and exploration of energy resources in the Eastern Mediterranean Sea despite critics from its neighbors and the international community. However it would not be a right approach to clearly identify Turkey's military and economic activities in the region as revisionist. As explained in details in the article, the views emphasizing that the sole objective of the mentioned activities is to neutralize the threats against Turkey, which emerged following the occupation of Iraq in 2003, and especially after the Arab Spring that started at the end of 2010, directly in its roots; eliminate structures such as the terror corridors in Syria and Iraq and thus secure its borders; and protect its economic and political interest in and outside its borders to minimize the losses it will probably face. In addition, Turkey's long time known policy to preserve the current borders in the region, and expressing its willingness to maintain the territorial integrity of its neighbors at every platform, nullifies the claims that Turkey follows an expansionist and revisionist foreign policy in the region.

Keywords: Offensive realism, Defensive realism, Arab Spring, Middle East.

¹ Öğretim Görevlisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, misaylik@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7366-2468>

GİRİŞ

2002 yılının Kasım ayında yapılan seçimler sonucu iktidara gelen AK Parti, dış politikada Cumhuriyet dönemi boyunca izlenen siyasetten farklı bir yol izleme amacında olduğunu daha iktidara gelmeden önce açıklamıştı (Davutoğlu, 2007; 80-83). Nitekim iktidara geldikten sonra da bu beyan doğrultusunda bir siyaset izlenmeye başladı. Bir yandan AB'ye tam üyelik yolunda ciddi adımlar atılırken diğer bir yandan da Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren, çeşitli fasılalar haricinde adeta ikinci plana atılan Orta Doğu ve İslam coğrafyasıyla yakın ve sıcak ilişkiler kurma yoluna gidildi.

AK Parti'nin o dönem dış politikasını şekillendiren teorisyen olan dönemin Başbakanlık danışmanı ve ardından önce Dışişleri Bakanı, daha sonra da Başbakan olarak dış politikada belirleyici isim olan Ahmet Davutoğlu, “merkez ülke” olan Türkiye'nin kendisini adeta sınırları içine çekerek dış dünyaya kapatan, özellikle de Orta Doğu bölgesiyle yakın ilişkiler kurmaktan kaçınan mevcut anlayışı bir kenara bırakması ve çok boyutlu bir dış politika izlemesi, bunun yanında tarihsel birikimini harekete geçirerek ve coğrafi konumunu etkili bir şekilde kullanarak bölgesinde yaşanan gelişmeleri yönlendirmesi gerektiğini ifade ediyordu (Davutoğlu, 2007: 83). Bu bağlamda Başbakan Erdoğan Şubat 2005'te şöyle demiştir:

“Türkiye bu coğrafyanın periferisinde yer alamaz, merkez bir ülkedir. Türkiye artık sadece bölgesel güç olarak tanımlanamaz, bu tarihi dönemeçte küresel bir güç olma yolunda ilerlemelidir...” (Tür, 2006; 157).

AK Parti, tüm dünyanın ABD'nin Irak müdahalesine hazırlandığı bir dönemde iktidara geldi ve gelir gelmez de ABD'nin Irak savaşına destek beklentisiyle karşı karşıya kaldı. İlk bakışta bir kriz olarak görülen bu ortam, aslında AK Parti'ye, hedefi olan “çok boyutlu dış politika” izlemesi için bir fırsat sunuyordu. Türkiye için biçilen bu yeni rolde kilit önemde olan iki faktör bulunmaktaydı; ülkenin coğrafi konumunun sağladığı avantaj ve bölge ile olan yakın tarihsel ve kültürel bağları. AK Parti hükümeti, geçmiş hükümetlerin bu iki önemli faktörü göz ardı edecek bir biçimde bölgeyi ihmal eden bir politika izlediğini öne sürerek bu siyasetin yeniden şekillendirilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Kısacası Türkiye'nin geçmişten beri uygulamakta olduğu klasikleşmiş dış politika pratiklerinin ötesine geçmesi ve yeni bir vizyon oluşturması gerektiği dile getiriliyordu. Bu vizyon da Türkiye'nin hem bölgesinde hem de küresel çapta daha barışçıl ve demokratik düzenlerin oluşumuna katkı yapması olarak belirlenmişti.

AK Parti'nin hedeflediği dış politikanın klasik Türk dış politikasından bir farkı vardı. Türk dış politikası Cumhuriyet'in kuruluşundan beri Batı eksenli bir yol izliyordu. Oysa AK Parti'nin iktidarın ilk yıllarında olmasa bile, ilerleyen dönemlerde uygulamaya koyduğu dış politika Batı'dan bağımsız olmayı gerektiriyordu. Bir diğer ifadeyle Türkiye, kendi belirlediği vizyon ve çıkarlara uygun olduğu ölçüde Batı ile iş birliği içinde olabilirdi. Türkiye bu politikada öngörüldüğü şekilde bölgesel ve uluslararası ölçekte düzen kurucu rolüyle hareket ettiği takdirde, gerektiğinde Batı'nın barış ve istikrara zarar verdiğini düşündüğü politikalarının karşısında durmalıydı. Bu durumda da Türkiye'nin uluslararası sistemin hegemon aktörü ABD ile zaman zaman karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olacaktı (Telatar, 2015: 496).

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye'nin AK Parti iktidarı döneminde izlediği dış politikayı ofansif ve defansif realizm bağlamında değerlendirmeden önce bu iki kavram üzerinde biraz durmakta fayda vardır. Bu kavramların içeriğinin ve kapsamının ne olduğu bilmek, hangi tür eylemlerin defansif, hangilerinin ofansif realizm kapsamına girdiğini belirleyebilmek için gereklidir. Bu doğrultuda öncelikle bu kavramlarla ilgili bir tanımlama ve içerik açıklamasına ihtiyaç duyulmaktadır.

1. Defansif (Savunmacı) Realizm

Realizmin kurucusu ve öncüsü olarak kabul edilen Kenneth Waltz'un önderliğini yaptığı Savunmacı (Defansif) realizm, uluslararası sistemdeki ana aktörler olan devletlerin karşı karşıya kaldıkları anarşik ortamın, onları, güvenliklerini sağlamaları noktasında güce bağımlı hale getirdiğini ifade etmektedir. Güvenlik ikileminin ortaya çıkardığı istikrarsızlık, savunmacı realizmin temel yönelimini oluşturmaktadır. Defansif realizm, uluslararası sistemin sıfır toplamı bir oyundan ibaret olduğu gerçeğinden hareket ederek; teknolojik, coğrafi, askeri ve doktriner manada sistemi oluşturan devletler arasında içsel bir dengenin varlığından bahsetmektedir. Defansif realizm, bu dengenin muhafaza edilebilmesinin anarşi içerisinde bulunan uluslararası sisteme, nisbi bir istikrar ve güvenlik getirebileceğini ifade etmektedir (Powell, 1994: 313-344).

Savunmacı Realistler, uluslararası sistemin ek güç kazanma konusunda güçlü dürtüler yarattığını kabul etseler de hegemonya peşinde koşmanın stratejik olarak aptalca olduğunu belirtirler. Savunmacı Realistlere göre devletler, güçlerini maksimize etmemelidir; bunun yerine makul miktarda güç aramalıdır (Mearsheimer, 2016: 91).

Özellikle Kenneth Waltz ve Robert Jervis tarafından öngörülmüş olan ve sistemik denge unsurunun kavramsallaştırılması noktasında önemli bir meşruiyet sağlayan defansif realizme göre, uluslararası sistemin temel oyuncularını olan devletler, kendi ulusal savunmalarını ve güvenliklerini riske atmayacak boyutta bir askeri/ekonomik/teknolojik güce sahip olurlar ve aynı zamanda sistemde yer alan diğer oyuncularını da yakından takip ederler (Jervis, 1978: 167-214).

Yayılmacı politikaları daha çok yerel faktörlere bağlayan Savunmacı Realistler, uluslararası sistemin, devletleri aslında tedbirli ve ihtiyatlı davranmaya teşvik ettiğini ileri sürmekte, Güvenlik İkileminin her koşulda ve kendiliğinden devletleri sürekli olarak güç arttırmaya zorlamadığını iddia etmektedirler. Bu yaklaşımları nedeniyle statüko yanlısı olmakla da suçlanmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 63-67).

Defansif realistlere göre uluslararası sistemde istikrar ve barış, devletlerin birbirine karşı hegemonyacı bir seviyeye gelmek için güçlerini arttırmaları ile değil, kendi güvenliklerini tesis edecek kadar silahlanmaları ve böylece bir güç dengesinin kurulması yoluyla sağlanabilir (Levy, 1984: 219-238).

Charles L. Glaser, Savunmacı realizme, "Savunma-Saldırı Dengesi" gibi farklı bir boyutla katkıda bulunmuştur. Savunma-Saldırı Dengesi, Glaser'ın Savunmacı realizm'de önemli yer tutan ve aynı zamanda realizmdeki Güvenlik İkilemini sona erdirmeye yönelik yaklaşımıdır. Bu bağlamda, öncelikle Savunmacı Realistlerin güç kavramı yerine "gücün niteliğine" vurgu

yaptıkları belirtilmelidir; gücün niteliği hem Güvenlik İkilemi'nin hem de devletlerin muhatap olduğu güvenlik tehditlerinin oluşması açısından önemlidir. Glaser, gücü monolitik bir yapı olarak ele almak yerine, güce “Savunma-Saldırı Dengesi” ve “Savunma-Saldırı Ayırt Edilebilirliği” gibi iki farklı perspektiften yaklaşmış ve bu kavramların Güvenlik İkilemi açısından önemli değişkenler olduğunu belirtmiştir (Pirinççi, 2013: 53-54). Savunma-Saldırı Dengesi, bir devletin askeri kapasitesini oluştururken birimlerine yüklediği görevle ilgilidir. Savunma-Saldırı Ayırt Edilebilirliği ise bir devletin savunma nitelikli askeri gücünü saldırı amaçlı olarak ya da saldırı nitelikli askeri gücünü savunma amaçlı olarak kullanabilmesi ile ilgilidir.

Savunmacı realizm, devletlerin esas amacının güvenlik arayışı olduğunu vurgulamaktadır. Devletler, revizyonist politikalar yerine savunmacı politikalar ile güvenliklerini sağlamalıdır. İlimli ve savunmacı politikalar diğer devletlere karşı olumlu niyetlere sahip olduğunu göstermesi ve kuşku uyandırmaması açısından da önemlidir. Devletlerin temel amacını bekaları için güvenliklerini garanti altına almak şeklinde belirten Savunmacı Realistler, bunun için de güce dayalı agresif politikalar yerine yine güce dayalı savunmacı politikalar izlenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Savunmacı realizme göre, güvenliği sağlamanın en iyi yolunun agresif politikalar izlemek olduğu biçimindeki yanlış inanış devletleri yayılcı politikalara sevk edebilmektedir, oysa devletlerin güvenliklerini sağlamak için en iyi yol ilimli politikalar izlemeleridir (Pirinççi, 2013: 50-55).

Savunmacı realizm, uluslararası politika bağlamında daha iyimser ve olması gerekeni yansıtan bir yaklaşım olarak görülebilir. Bu yaklaşıma göre, devletler birbirlerine karşı göreceli güçlerini arttırmayı değil, sistemin sağlayacağı güvenliğin göreceli olarak artırılmasını amaçlamaktadırlar. Savunmacı realizm, uluslararası sistemi meydana getiren oyuncular olan devletlerin iç ve dış politikalarında yaşanacak bir değişimin sonucu olarak ortaya çıkabilecek sistem karşıtı, çatışmacı ve genişlemeci yaklaşımların belli bir zaman dilimi içerisinde ortaya çıkacağını ve kısa sürede bastırılacağını ifade etmeye çalışmaktadır. Zira devletlerin ortak çıkarı olan güvenliğin sağlanabilmesi hususu, ancak ilimli ve dengeli bir dış politika izlenerek uluslararası sistemin dengesinin korunması ile mümkün olabilecektir. Savunmacı realizmin üzerinde durduğu bir diğer husus da yapısal değişkenlerde yaşanacak değişimlerin, belli bölgelerde ve belli devletler arasında güvenlik ikileminin artmasına ve dolayısıyla savunmacı realizmin öngördüğü dengenin bozulmasına neden olabileceğidir. Bu noktada, devletlerin ulusal güce ilişkin hesaplamaları ve bölgesel dengelerin geleceğine ilişkin algılamaları da etkili birer unsur olacaktır (Levy, 1984; 219-238).

2. Ofansif (Saldırgan) Realizm

John Mearsheimer'ın 2001 yılında yazdığı “The Tragedy of Great Power Politics (Büyük Güç Politikalarının Trajedisi)” adlı kitabı, ofansif realizmin ana hatlarının çizildiği kitap olmuştur. Ofansif realizm, Waltz'ın defansif realizm teorisinin temel varsayımlarının birçoğunu paylaşırken, devletlerin davranışlarını tanımlama konusunda defansif realizme göre farklılıklar göstermektedir. Bilindiği gibi Waltz, devletlerin kendi gücünü azami seviyeye çıkarmak yerine dengede tutmaya çalıştığını savunmuştur. Mearsheimer ise, devletlerin kısa dönemli güç artırıcıları olduğunu iddia etmiştir. Kısaca bu iki teori arasındaki temel fark, devletlerin ne kadar güç istediği sorusu üzerinden ortaya çıkmıştır. Mearsheimer'a göre uluslararası sistemin yapısı, devletleri göreceli güç pozisyonlarını azami seviyeye arttırmaya zorlamaktadır. Mearsheimer,

anarşik düzende harekete geçmenin, kendi kendine yetme fikrinin temel ilkesi olduğunu kabul etmiştir (Mearsheimer 2001, 21). Mearsheimer'a göre, bir devletin hayatta kalmasının tek ve garanti yolu diğer devletlerin meydan okumasını önleyebilecek kadar güçlü olmaktır. Güç Dengesi hayatta kalmayı garanti etmediği için devletler hegemon güç olma peşinde koşmaktadırlar (Balcı, 2016: 138).

Ofansif (saldırgan) realizm, uluslararası sisteme hâkim olan anarşinin devletlerin saldırgan bir politika izleyerek coğrafi ve siyasal genişleme yönünde harekete geçmelerine neden olacağını belirtmektedir (Snyder, 1991: 11-12). Ofansif realizme göre, tüm devletler kendi ulusal güçlerini diğerlerine oranla maksimize etmenin peşindedirler. Devletler saldırgan ve genişlemeci politika izlemeden önce, böyle bir politika izlemenin yarar-zarar hesabını yaparlar ve izlenecek olan politikanın yararları, zararlarına üstün çıktığı takdirde o politikayı benimserler. Saldırgan realizm, sistem içerisinde bağımsız birer aktör olarak yer alan devletlerin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ofansif realizm, uluslararası sistemdeki güç dengesinin sürekli olarak değişime uğradığını öne sürmektedir. Bu değişim, revizyonist olarak tanımlanan gücün, varlığını güvence altına alabilmek amacıyla küresel hegemonyayı kolaylaştıran bölgesel hegemonya peşinde olmasını teşvik etmektedir. Bu nedenle, ofansif realizm, potansiyel bir bölgesel hegemonyanın doğuşunun asla barışçıl bir şekilde olamayacağını savunmaktadır. Çünkü uluslararası sistemdeki dominant güç, bu konumunu koruyabilmek adına, potansiyel bölgesel gücü zayıflatmak için büyük bir mücadele verecektir. Ofansif realizm teorisine göre, uluslararası sistem, küresel hegemonya hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla, hakim olan güce karşı meydan okuyarak güç dengesini değiştirmeyi hedefleyen büyük revizyonist güçlerle doludur (Mearsheimer, 2001; 2).

Ofansif realizm hem devletlerin nasıl davrandığı hakkında tasvir edici bir kuram hem de devletlerin tehlikeli dünyada hayatta kalmaları için uymaları gereken reçete niteliğindedir. Defansif Realistlerin, devletlerin güçten aldıkları payı artırmak yerine var olan güç dengesini sürdürmeyle daha çok ilgilenmelerine odaklanmasını eleştirir. Mearsheimer'ın devletlerin gücü en üst seviyeye çıkarmalarını sadece "amaca götüren bir araç (hayatta kalma) olarak değil, aynı zamanda kendi başına bir amaç" olarak nitelendirmesinde Morgenthau'nun daha önceki uluslararası politikada gücü kavramsallaştırmasının etkisi mevcuttur. Fakat Mearsheimer, bu güç arzusunun insan doğasının değil, uluslararası sistemin bir fonksiyonu olduğu konusunda Waltz'a katılmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 64-65).

Bir ülkenin saldırgan realist politikalar izlemesinde etkili olan birkaç önemli iç politik faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden birincisi, o devletin sahip olduğu siyasal ideolojidir. Kendi halkının isteklerine kulaklarını tıkayan ve bu istemlere karşı hiçbir tolerans göstermeyerek gerektiğinde şiddete de yönelen ideolojilere sahip olan ülkelerin dış politikada da genellikle iç politika uygulamalarına paralel olarak saldırgan ve güç odaklı bir yaklaşım izlediği söylenebilir. İkinci önemli faktör ise, o ülkenin kendi topraklarında yaşayan ve bölgesel ya da etno-kültürel anlamda toplumun çoğunluğundan farklılaşan vatandaşlarına karşı takındığı tutumdur. Bu nokta önemlidir, zira toprakları içerisindeki bu tarz farklılıkları bir tehdit olarak algılayan ve halkının bir bölümünü kendi güvenliği açısından bir risk unsuru olarak görerek devlete karşı yabancılaştıran ülkelerin, dış politika alanında da aynı tarz saldırgan ve ayrıştırıcı yaklaşıma

yönelebilecekleri söylenebilir. Üçüncü önemli faktör ise, o devletin ya da devletlerin ulusal güç açısından kendisinden ya da kendilerinden zayıf olan komşu ülkelere karşı takındığı tutumdur. Bu noktada kendisinden güçsüz olan komşusunu siyasal anlamda dikkate almayarak ve toplumsal manada da aşağılayarak hareket eden devletlerin saldırgan realizme yatkın oldukları belirtilmelidir. Bir diğer önemli faktör ise o devletin ya da devletlerin izlediği savunma politikaları ve ordunun niteliği ile bu devlet ya da devletlerin siyasal yapılanması bağlamındaki rolüdür (Kydd, 1997; 114-155).

Fareed Zakaria ve Randall Schweller gibi saldırgan realizmi ön plana koyan teorisyenlere göre, savunmacı realizm, devletlerin siyasal ve coğrafi genişleme yönündeki istemlerini anlamlandıramamaktadır. Saldırgan realizme göre, devletlerin kendi güvenliklerini arttırabilmesinin yolu diğerlerinin ulusal gücünü azaltmaktan geçmektedir. Yani, saldırgan realizmde mutlak kazanç unsuru değil, göreceli kazanç unsuru egemen anlayış konumundadır (Schweller, 1996: 90-121).

3. Ofansif-Defansif Realizm Karşılaştırması

Savunmacı realizmi ve Saldırgan realizmi diğer realist akımlardan farklılaştıran unsur, özellikle güç ve güvenliği ele alış biçimleridir. Her iki teori de güce ve güvenliğe önem vermekle birlikte güvenliğe ve bunu sağlamak için güce yükledikleri anlam ve misyon farklılaşmaktadır. Bir diğer ifadeyle her iki yaklaşımın da temel hareket noktası güç ve güvenlik olsa da izledikleri yol ve ulaştıkları sonuçlar oldukça farklıdır (Pirinççi, 2013: 49).

Fareed Zakaria ve Randall Schweller gibi saldırgan realizmi ön plana koyan teorisyenlere göre, savunmacı realizm, devletlerin siyasal ve coğrafi genişleme yönündeki istemlerini anlamlandıramamaktadır. Saldırgan realizme göre, devletlerin kendi güvenliklerini arttırabilmesinin yolu diğerlerinin ulusal gücünü azaltmaktan geçmektedir. Yani, saldırgan realizmde mutlak kazanç unsuru değil, göreceli kazanç unsuru egemen anlayış konumundadır (Schweller, 1996: 90-121).

Mearsheimer'ın ofansif realizm tezleri, birkaç noktada Waltz'ın defansif realizm ilkeleriyle çelişmektedir. Mearsheimer, büyük güçlerin saldırgan bir şekilde hareket ettiklerini ve daha fazla güç toplamayı amaçladıklarını böylelikle de sistemin hegemon gücü olma peşinde olduklarını öne sürerken, Waltz'ın defansif realizmi, devletlerin, güç dengesini bozmaktan ziyade sürdürmek amacıyla defansif davrandıklarını ortaya koymaktadır. Waltz'a göre, devletler öncelikli olarak "sistemdeki konumlarını" sürdürmekle ilgilenmektedir (Waltz, 1979; 126). Defansif realizm, büyük güçlerin, kuvvetlerini maksimize etmekten ziyade statükoyu korumakla ilgilendiklerini çünkü yayılmanın maliyetlerinin çoğunlukla faydalarını aştığını savunmaktadır. Defansif realizm, güvenlik ikilemlerini sorun olarak görürken, bir devletin gücündeki artışın diğerinin güvenlik kaygısını arttırdığını ortaya koymaktadır. Defansif realizmin koşulları altında büyük güçler, güvenlik ikilemlerini alevlendirmekten ziyade bastırmayı tercih edeceklerdir.

Mearsheimer'ın maksimum güç iddialarını ele alan Waltz'a göre devletler güçlerini arttırmayı hedeflemezler. Çünkü bu çabaların başarılı olma ihtimali çok azdır ve başarılı olsalar dahi diğer devletler, hegemon güç olmaya çalışan devlete karşı bir ittifak kurma arayışına

gireceklerdir. Dolayısıyla maksimum güç elde etmeye çalışan devlet, karşısında etkin koalisyonların oluşacağını bildiği için aşırı gücün istenir olmadığını iddia eder.

Defansif realizm, devletlerin temel hedefinin güvenlik amacıyla güçlerini maksimize etmesi olduğunu söylerken, ofansif realizme göre, güç maksimizasyonun amacı güvenlikten ziyade, anarşik sistem içinde varlığını güvence altına alabilmektir. Bu sebeple, defansif realizm, uluslararası sisteme, ofansif realizme nazaran daha iyimser bir bakış açısına sahiptir çünkü güvenlik olgusunun çok kapsamlı olduğunu düşünmektedir (Mearsheimer, 2001; 29).

Kenneth Waltz'a göre devletler "Güvenlik Maksimizasyonu" hedefiyle hareket etmektedirler. Bu anlamda güç, Waltz'a göre güvenliği sağlamanın bir aracı olarak görülmektedir. John Mearsheimer'ın bakışı ise devletlerin "Güç Maksimizasyonu" hedefi ile hareket ettikleridir (Brooks, 1997: 460). Neo-realizm içindeki bu ayrışmaya dair vurgulanması gereken temel nokta, devletleri Savunmacı realizm'in "Güvenlik Maksimizasyonu", Saldırgan realizm'in ise "Güç Maksimizasyonu" hedefiyle hareket eden birimler olarak algılıyor olmasıdır.

Ofansif realizm ve Defansif realizm arasında farklılıklar olduğu kadar ortak noktalar da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi devletlerin birbirlerinin niyetlerinden ve amaçlarından hiçbir zaman emin olamayacaklarıdır. Bu yüzden her devlet kendi başının çaresine bakmalıdır (self-help). Bu düzene göre de güçlü devletler ancak kendi kendilerine yetebilirler. Waltz'a göre devletler ya revizyonist ülkelerin peşinden gider (bandwagoning), ya da hegemon devletin yanında durmayı tercih eder.

II. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ONA YÖN VEREN TEMEL PARAMETRELER

86

Uluslararası sistemin en önemli özelliği olan dinamik yapısı sebebiyle devletler, dış politika ilkelerini belli zaman aralıklarında gözden geçirmek ve gerektiğinde değiştirmek/yenilemek zorunda kalmaktadırlar. Uluslararası sistemde ciddi değişim ve dönüşümler yaşandığı halde, bu ilkelerde henüz herhangi bir değişik gerçekleşmemişse bu, o devletin sistemdeki değişimi tam olarak kavrayamamış olması veya yeni sisteme hazırlıksız yakalanmış olduğu anlamına gelmektedir. Türk Dış Politikasında (TDP) böyle bir tespiti, Soğuk Savaş sonrası dönem için yapmak mümkün gözükmemektedir (Güder ve Mercan, 2012; 58).

*Araştırma
Makalesi*

Uluslararası ilişkiler literatüründe dile getirildiği gibi, Türkiye, Soğuk Savaş sonrası döneme hazırlıksız yakalanmasından dolayı yeni çok kutuplu dünya sisteminin sunmuş olduğu imkân ve menfaatlerden istediği şekilde faydalanamamıştır. Bunun başlıca sebebi, 2000'li yıllara kadar, aradaki birkaç kısa fasıla haricinde, TDP'nin soğuk savaş döneminde oluşan statükoya bağlılığını sürdürme ısrarıdır.

Bu kapsamda, son dönem TDP'ye yön veren ilkeleri ele almadan önce Türkiye'nin, Cumhuriyetin ilanından itibaren uygulamış olduğu dış politikayı değerlendirmekte yarar vardır.

Cumhuriyetin İlanından 2002 Yılına Kadar Türk Dış Politikasında Orta Doğu

Cumhuriyetin ilanından itibaren, özellikle Soğuk Savaş döneminde, Türk dış politikasının temel unsurları; "Batılılaşma", "güçler dengesi" ve statükoculuktur. Türk dış politikasının söz

konusu bu temel özellikleri Türkiye'nin Orta Doğu politikasında diğer alanlara nazaran daha çok kendini hissettirmiştir. Orta Doğu'nun bu dönem boyunca Türkiye için "tehditler yuvası" algısı yaratması, Türk dış politikasının bu coğrafyaya dönük sivil politikalar üretmesini engellemiş ve genel olarak askeri senaryoların üretilmesine uygun zemin hazırlamıştır.

1964 Johnson Mektubu ile birlikte tek yönlü dış politika takip etmenin zararlarını gören Türkiye, bu tarihten sonra özellikle Kıbrıs Sorununda uluslararası desteğe duyduğu ihtiyaçtan dolayı Orta Doğu toplumlarına yakınlaşmaya çalışmış ve başta Filistin Sorunu olmak üzere çeşitli sorunlarda Arap devletlerine uluslararası platformlarda destek vermiştir. Fakat cumhuriyetin kuruluş yılları ve öncesine dayanan kötü hatıralar, her iki tarafta da hâkim olduğundan taraflar arasında genellikle ciddi bir güvensizlik ortamı hayat bulmuştur. Arap toplumlar ve devlet elitleri Türkiye'nin yakınlaşma çabalarını samimi bulmamış, yeni bir "Osmanlı macerasına" gerek olmadığını altını çizmiş ve yakınlaşma süreçlerini kesintiye uğratmışlardır. Benzer bir şekilde, Türkiye kamuoyu ve yönetici elitleri de genel eğilim olarak Arap toplumlarına güvensizlik beslemiş, bu güvensizliği 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı süreçlerinde yaşanmış olumsuz hatıralara referansla diri tutmuş ve her yakınlaşma döneminde refleksif bir biçimde ortaya çıkan bu duygular, politikaların belirlenmesinde önemli yer tutmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, Türkiye'nin Batı'da ve Orta Doğu bölgelerindeki stratejik önemi tartışılmaya başlamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi dünyadaki tüm devletlerin stratejik hesaplarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Türkiye de değişen bu stratejik ortamda bölgesinde yeni rol ve strateji arayışlarına girmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Orta Doğu bölgesine mesafeli duran Türkiye, 1990'lardan itibaren, özellikle Turgut Özal döneminde, Türkiye'nin Doğu ve Batı arasında bir "köprü" olarak konumlandırıldığı bir dış politika takip etmeye başlamıştır. Turgut Özal'ın 1993 yılında ölümünden sonra ise, 1996 yılındaki bir yıllık Necmettin Erbakan dönemi hariç, Türk dış politikasında Orta Doğu bölgesi öncelikler arasındaki yerini kaybetmiş, ülke yeniden Batı kampına yüzünü tamamen dönmüştür. Bu dönemde de yerleşik algılar değişmemiş, Türkiye, yakın çevresine "tehditler yuvası" olarak bakmaya devam etmiş ve özellikle İsrail ile ilişkilerini bu dönemde, tam da Orta Doğu kökenli tehditleri dengelemek ve bertaraf etmek niyetiyle yoğunlaştırmıştır. 1990'lı yıllar Türkiye için, İsrail eksenli ve askeri terminolojiye yaslanan politikaların üretildiği yıllar olmuştur (Çiçekçi, 2012; 3).

III. 2002 YILINDAN İTİBAREN OLUŞTURULAN YENİ DİŞ POLİTİKA STRATEJİSİ ÇERÇEVESİ VE BU DOĞRULTUDA ATILAN ADIMLAR

Yirmi birinci yüzyılın başına gelindiğinde Türkiye'nin geçmişten bu yana dış politikada izlediği ilkeler ve siyasetin artık ihtiyaç ve hedeflere yanıt vermekten çok uzak kaldığı görülmeye başlanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye, Orta Doğu politikasını yeniden gözden geçirmiş ve bölge ülkeleriyle işbirliği imkânlarını araştırmaya başlamıştır. Ancak İsrail ile olan yakın ilişkiler gibi çeşitli sebeplerden dolayı bu girişimler sınırlı olmakta ve beklenen etkiyi göstermemektedir.

2000'li yılların başından itibaren aşağıdaki gelişmelerin meydana gelmesi Türkiye'nin yeniden Orta Doğu'ya yönelmesine neden olmuştur:

- Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı çifte standartlı politikalardan dolayı, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin olumlu şekilde ilerlememesi.
- 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ve sonrasında yaşananlar sonucu Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan güven bunalımı.
- Irak'ta ABD'nin işgalinin ardından Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerin bölge sorunları karşısında çaresiz kalarak ciddi derecede itibar kaybına uğramaları ve buna bağlı olarak söz konusu bölgede güç boşluğu oluşması.
- Her geçen gün bölgede İsrail-Filistin sorunu gibi eski çözümsüz sorunlara yenilerinin eklenmesi ve bu sorunlu ortamda varlık göstermeye çalışan İran'ın faaliyetleri.
- Arap yöneticilerin bölgede yaşanan sorunlar karşısında yetersiz kalarak kendi halkları nezdinde itibar kaybetmeye devam etmeleri.

Yukarıda saydığımız nedenlerin yanında Türkiye'yi bölgeye yönelten bir diğer önemli faktör ise bölgeye yönelik politikalarda sadece güvenlik merkezli değil aynı zamanda ekonomik ve kültürel bir bakış açısının da ortaya çıkmasıdır.

2002'de tek başına iktidara gelen AK Parti hükümeti işte yukarıda sayılan bu sebeplerden dolayı geçmiş dönemlerde uygulanan Orta Doğu politikasına alternatif bazı arayış ve söylemler içine girmeye ve ihtiyaçlara cevap vermekten uzak hale gelmiş olan geleneksel Türk dış politikasının sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Çünkü 2002'den itibaren yaşanan gelişmeler sonucu bölgede oluşan güç boşluğunu doldurmaya en yakın aday ülke de Türkiye idi. Bu durumun farkında olan yeni yönetim de işte bu sebeplerden dolayı yeni bir söylem geliştirme yoluna gitmiştir. Özellikle 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali bölge siyasetinde yapısal bir değişikliğe sebep olmuş, bu da Türkiye'nin bölgede daha aktif bir rol oynamasını sağlayacak fırsatların doğuşuna yol açmıştır. Bir diğer ifadeyle Türkiye'nin bölgede geçmişe nazaran daha aktif bir siyaset izlemesi, Türkiye'nin mevcut uluslararası sistemin realitelerine verdiği bir cevap olmuştur (Özpek ve Demirağ, 2014; 330). AK Parti'nin benimsemiş olduğu dış politika söylemi, ABD ile AB liderliğindeki Batı dünyasının artık dünyanın hâkim siyasi/ekonomik gücü olmadığı tezine dayanmaktaydı.

2002 yılında iktidarı tek başına devralan AK Parti, ülkede ciddi bir siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümün kapılarını açtı. Dış politika da doğal olarak bu değişimden nasibini alacaktı. Türkiye'nin coğrafi konumu ve Orta Doğu bölgesiyle olan tarihi ve kültürel bağları, bölgeye yönelik olarak izlenecek siyasetin de temelini oluşturacaktı. AK Parti hükümetinin izlemeyi planladığı dış politikaya yön veren temel ilkeler; çok yönlü/boyutlu diplomasi, proaktif dış politika, komşu ülkelerle "Sıfır Sorun", "Model" ülkeden "Merkez" ülkeye geçiş, yumuşak güç (soft power) ve ekonomi merkezli dış politika olarak sayılmıştır (Güder ve Mercan, 2012; 59).

IV. 2002-2010 ARASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

Cumhuriyet dönemi dış politikasında Orta Doğu'ya yönelik politikaların ve bölge devletleriyle kurulan yakın ilişkilerin boyutu ve çeşitliliği bakımından en etkin ve hareketli dönem, 2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle başlamıştır. Bu dönemde küresel siyasette de Orta Doğu'nun merkezi bir konuda yer alması, Türkiye'yi de bölgeye yönelik aktif bir politika izlemek zorunda bırakmıştır. Özellikle küresel kutup ve eksenlerin Soğuk Savaş dönemi ve hemen ertesindeki ortamdaki farklılaşması ve yeni güçlerin yükselişi, Türkiye'nin Orta Doğu'da etkin olma çabasına neden olmuştur.

AK Parti Hükümeti döneminde, coğrafya ve tarih eksenli bir dış politika yapımı düşüncesinin hâkim olması ile Orta Doğu'ya yönelik açılımlar artmıştır. Yeni dış politika anlayışına göre Orta Doğu, coğrafi konumu itibari Türkiye için kaçınılmaz bir hinterland konumundadır (Davutoğlu, 2004, s. 129). Bu nedenle AK Parti döneminde Orta Doğu, daha önceki dönemlere nispeten çok daha yoğun politikaların üretildiği ve gelişmeler karşısında aktif bir rolün üstlenildiği bir alan haline gelmiştir. Özellikle ABD'nin Irak'ı işgali sonrası başlayan süreçteki bölgesel dinamikler, AK Parti'nin bölgeye daha çok eğilmesine neden olmuştur. Bu dönemde Orta Doğu'da çok farklı problemlere müdahil olan Türkiye, bölgenin temel sorunlarına yaklaşırken dış politikanın belirleyici ilkelerinden olan “çok boyutlu dış politika” anlayışı çerçevesinde komşularıyla, bölgedeki diğer ülkelerle ve en önemlisi küresel güçlerle olan ilişkisini de dengede tutmaya çalışmıştır.

Bu yeni dönemde ortaya çıkan Orta Doğu stratejisi dört ana esas üzerinde şekillendirilmiştir: “herkes için güvenlik, karşılıklı ekonomik bağımlılık, kriz çözme aracı olarak diyalog ve kültürel farklılıkların bir arada yaşaması” (Davutoğlu, 2008; 84-85). Bu doğrultuda Türkiye, kendisini bölgede merkezi bir güç olarak konumlandırırken, Orta Doğu politikasında savunduğu değerlere de daha çok vurgu yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde “komşularla sıfır sorun” stratejisi benimsenmiş ve bu kapsamda ilk olarak, İsrail ile geçmişten gelen yakın ilişkiler kullanılarak İsrail-Suriye krizini çözme yolunda adımlar atılmıştır. Bölgesel diplomasinin askıda olduğu bir dönemde hem İsrail hem de Suriye, Türkiye'nin göstermiş olduğu çabalar doğrultusunda adımlar atarak görüşmelere başlamışlar ve bu görüşmelerde ilerlemeler kaydetmişlerdir.

İsrail-Suriye görüşmeleri, yeni Türk dış politika yaklaşımının uygulandığı tek örnek değildir. Türkiye, 2005'te Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesiyle sonuçlanan süreçte aktif olarak yer almıştır; ayrıca İsrail-Filistin arasındaki görüşmelerde de müdahil olmuştur. AK Parti hükümetinin belirlediği merkez ülke olma rolü kapsamında uluslararası kuruluşlarda da aktif bir çalışmaya girilmiş ve Türkiye önce 2009-2010'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) geçici üyesi olmuş, ardından da İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Genel Sekreterliği pozisyonunu üst üste iki dönem yürütmüştür. Ayrıca Türkiye, İspanya ile birlikte BM Medeniyetler İttifakı projesinin de eş başkanlığını üstlenmiştir. Yine bu kapsamda yapılan çalışmalar arasında Türkiye'nin daha önce temsilciliği olmayan birçok Afrika ülkesine büyükelçi ataması, Türk Havayolları'nın uçuş ağını genişletmesi ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın (TİKA) başta Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyası olmak üzere birçok bölgede ofisler açması sayılabilir.

Türkiye'nin aktif dış politikası kapsamında çözümüne katkı sunmak amacıyla müdahil olduğu bölgesel krizler arasında (yukarıda sayılanlar dışında):

- Filistinli gruplar (El-Fetih ve HAMAS) arasında gerginliği azaltma amaçlı arabuluculuk girişimleri,
- Irak'ta Sünni grupları seçime katılmaları yönünde ikna çabaları,
- Suriye rejimini içerideki etnik gruplara karşı demokratik adımlar atmaya ve uluslararası sisteme entegre olmaya teşvik etme çabaları,
- Lübnan'da cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi taraflar arasında gerginliği azaltma girişimleri sayılabilir.

Türkiye'nin attığı bu adımlar sonucu bölge ülkelerinin Türkiye'ye bakışında değişimler yaşanmaya başlamıştır. O zamana kadar Türkiye'yi bölgede ABD ve Batı'nın ileri karakolu olarak gören bölge ülkeleri artık Türkiye'nin bağımsız ve bölge yanlısı bir politika izlediğini görmüşler, böylelikle uzun yıllardır Türkiye'nin Orta Doğu ile ilişkilerini olumsuz etkileyen faktörler giderek ortadan kalkmıştır. Ayrıca, AK Parti'nin siyasi kadrolarının sahip olduğu İslamcı kimliğin yanı sıra, iktidarda önemli reformlara imza atması bölge ülkeleri ve halkları nezdinde Türkiye'ye duyulan ilgiyi artırmıştır (Dağı, 2006: 167-88). Bu dönemde ortaya konmuş olan "komşularla sıfır sorun" politikası bu süreci özetlemektedir. Özellikle bir dönem PKK terör örgütüne ev sahipliği yapan ve 1999'da savaşın eşiğine gelen Suriye ile ilişkiler o denli ileri seviyeye ulaştı ki iki ülke arasında vizeler kaldırıldı, ticaret hacmi rekor seviyelere çıktı, Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi kuruldu, ortak Bakanlar Kurulu toplantıları düzenlendi (Dışişleri Bakanlığı web sayfası; 2010). Benzer ilişkiler diğer komşu ülkelerle de geliştirildi (Ticaret Bakanlığı web sayfası; 2013). İlişkilerin gelişmesi sonucunda söz gelimi Suriye ile olan ikili ticaret hacmi 2005 yılında 800 milyon ABD Doları seviyesinden, 2010 yılında 2.3 milyar ABD Doları seviyesine çıkmıştır. Irak ile olan ticaret hacmi de aynı şekilde artarak 2004 yılında 2 milyar ABD Doları iken 2008 yılında 4 milyar, 2012 yılında 11 milyar ve 2013 yılında da 12 milyar ABD Doları seviyesine ulaşmıştır (Ticaret Bakanlığı web sayfası; 2013).

Aslında Türkiye'nin gerektiğinde ABD ve Batı'nın çıkarlarına aykırı bir pozisyon alabileceği 2003 Irak tezkeresi ile ortaya çıkmış olsa da bu alandaki en çarpıcı örneklerden birisi İran'ın nükleer programının kontrol altına alınması sürecinde görülmüştür. İran'ın nükleer faaliyetleri sorunu, 2003 yılı itibarıyla uluslararası toplumun temel meselelerinden biri olmuştur. ABD, İran'ın nükleer faaliyetlerini kontrol altına almak için askeri güç seçeneğini de sık sık gündeme getirmekteydi. Türkiye ise bunun yerine diplomatik yolların denenmesi gerektiğini savunmuş, artan uluslararası baskılara rağmen İran'a destek çıkmış ve bu ülkeyle ticari ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir (Kanat, 2014: 234; Sayarı, 2015: 133). Türkiye, bu meselenin geçmişte Irak'ta olduğu gibi bir askeri krize dönüşmemesi için diplomatik çözüm sürecine katılmış ve arabulucu rolüne girişmiştir.

Türkiye 2009'da BMGK'nin geçici üyesi olduktan sonra bölgede yaşanan sorun ve krizlerin diplomatik kanallardan çözümü için daha aktif çalışmaya başlamıştır. Bu bağlamda ABD'nin, nükleer programı sebebiyle İran'a karşı yaptırım kararı alınması için BMGK üyelerini

ikna etmeye çalıştığı bir sırada, Türkiye, Konsey'in bir diğer geçici üyesi olan Brezilya ile birlikte Tahran'ı uranyum takası konusunda uzlaşmaya ikna etmiş ve 17 Mayıs 2010'da mutabakat niteliğindeki Tahran Anlaşması imzalanmıştır (Dışişleri Bakanlığı web sayfası; 2010). Yeni dış politika vizyonu söylemine uygun bir şekilde hareket etmeye çalışan Türkiye, ABD'den farklı olarak sorunun çözülmesi için yaptırım uygulamak yerine diplomasiye bir kez daha şans verilmesi gerektiğini savunarak bu anlaşmaya öncülük yapmıştır. Ancak İran yönetiminin samimi olmadığını düşünen ve bu anlaşmayı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yaptırım kararı almasını engellemek için bir taktik olarak gören ABD bu anlaşmaya olumsuz yaklaşmış ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerini ikna ederek İran'a ağır yaptırımlar uygulanmasını öngören 1929 sayılı kararın 9 Haziran 2010'da kabul edilmesini sağlamıştır (BM web sayfası; 2010). İran'ı ikna edebilmek için Brezilya ile birlikte büyük çaba harcayan Türkiye ise hayal kırıklığına uğramış ve takas anlaşmasının reddedilmesinin İsrail'in nükleer silahlarına göz yumulurken İran'ın barışçıl nükleer enerji üretme hakkını yok saymak olduğunu ifade ederek tepki göstermiş ve BMGK geçici üyesi olarak yaptırım kararına ret oyu vermiştir (Çakmak and Güneysu, 2013: 196).

Türkiye'nin Orta Doğu bölgesinde etkin bir aktör olarak ortaya çıkışını sağlayan bir diğer unsur da ülkenin yumuşak gücü olarak gösterilen çeşitli devlet kurumları ve ajanslarının bölgede etkin bir şekilde sahaya çıkışı olmuştur. Nitekim partinin dış politikasının belirlenmesinde kilit isimler olarak öne çıkan Ahmet Davutoğlu ve İbrahim Kalın, Türkiye'nin imajının olumlu yönde geliştirilmesinde üç unsuru ön plana çıkarmışlardır: 1) bir dizi kamu diplomasisi kuruluşunun kurulması, 2) Türkiye'nin bulunduğu bölgede proaktif bir dış politika izlemesi ve 3) AB'ye üyelik hedefinin sürdürülmesi. Bunlardan ilk maddenin hayata geçirilmesi amacıyla dünya genelinde yumuşak güç kullanımını yaygınlaştırmak için bir dizi kurum ve kuruluşun oldukça aktif bir şekilde faaliyete geçirildiği görülmüştür. Bunların başında da Türk işbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) gelmektedir. 1992 yılında kurulmuş olan TİKA, 2011 yılından itibaren Başbakanlığa bağlanarak bugün 60 ülkede aktif ofisi bulunan ve Pasifikten Orta Asya'ya, Orta Doğu'dan Balkanlara kadar 170'ten fazla ülkede aktif çalışmalarda bulunan bir kurum haline gelmiştir. Ancak Ajansın çalışma alanı daha çok İslam ülkelerinin bulunduğu Orta Doğu-Kuzey Afrika bölgesi ile Balkanlardır. 2002 yılında TİKA aracılığıyla yapılan dış yardım miktarı 85 milyon ABD Doları iken bu rakam 2010'da 967 milyona, 2014'te 3.5 milyara, 2020'de ise 8 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır.

Yeni ve “Vizyoner” Dış Politika Aslında Neo-Osmanlılık mı?

AK Parti hükümetinin ilan ettiği yeni “vizyoner” dış politika, Türkiye'nin Orta Doğu'ya bakışını da şekillendirmeye başlamıştır. Bölgesel güvenlik ve ekonomik entegrasyonun sağlanması Türk dış politikasının Orta Doğu vizyonunun en önemli unsuru olmuştur. Bu konuda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu şöyle demiştir;

“Biz [Türk ve Arap dünyasının, Kars'tan Fas ve Moritanya'ya kadar, Sinop'tan Sudan'ın en güneyine Ekvator'a kadar, İstanbul Boğazı'ndan Aden Körfezi'ne kadar olan] bu kuşağı tam bir güvenlik kuşağı, ekonomik entegrasyon kuşağı ve dünyanın örnek olarak göstereceği bir büyük refah alanı haline dönüştürmek istiyoruz... Bahsettiğimiz coğrafyada en geniş anlamda tam bir liberalleşme olmasını öngörüyoruz. Kars'tan kalkan bir taşıtın taşıdığı malla birlikte ta Fas'a, Moritanya'ya kadar engelsiz seyahat etmesini istiyoruz...”(Hürriyet, 10 Haziran 2010).

İşte bu Orta Doğu politikası sebebiyle, içeride ve dışarıda bazı kesimler tarafından Türkiye'nin sadece bölgedeki komşularına değil, aynı zamanda ABD ve Fransa gibi müttefiklerine de meydan okuyarak Cumhuriyet ile birlikte temel hedef olarak gösterilen Batı kampına entegrasyon hedefinden uzaklaştığını sıklıkla dile getirmeye başlamışlardı. Bu görüşe göre, yaşanan bu durum, geçmişteki statükocu dış politika gündeminden radikal bir sapmaya işaret ediyordu (Barkey, 2020: 1-2).

Batı kamuoyunda, Türkiye'nin bölgede uyguladığı yeni dış politika değerlendirilirken, bölgede bir güç boşluğunun oluştuğu ve bunun da Türkiye gibi yeni bölgesel aktörlerin merkezi rol oynamalarına fırsat verdiği söylenmekteydi (Pala ve Aras, 2015: 287-289). Orta Doğu bölgesinde mevcut olan güç boşluğundan faydalanan Türkiye ve Katar'ın, Müslüman Kardeşler ve Hamas ile birlikte, Suudi Arabistan öncülüğündeki Vahhabi bloğu ve İran öncülüğündeki Şii bloğuna karşı üçüncü bloğu yani Sünni bloğunu oluşturmaya çalıştığı iddia edilirken, bu iki ülkenin, bölgede sosyo-politik dönüşümü sağlayarak, merkezi siyasi aktör haline gelmeye ve bölgedeki etkilerini arttırmaya çalıştıkları vurgulanmaktaydı (Pala ve Aras, 2015: 292-295). Böylece Batılı uzmanlara göre, “iyi huylu bölgesel güç olma” özelliğini bir kenara koyan Türkiye, bölgede istikrarı bozucu bir rol oynamaktaydı. Yine yapılan yorumlarda Türkiye'nin ABD için “uysal bir müttefikten” bir “dikene” dönüştüğü belirtiliyordu (Tavernise and Slackman, 2010).

Batılı kaynaklara göre AK Parti'nin bölgede izlediği bu yeni politikanın oluşmasında birkaç faktör sayılmıştır. Bunlar, AK Parti'nin içeride gücünü konsolide etmiş olması ve buna bağlı olarak devlet içinde güçlenmesi; Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi kabul etmede isteksiz ve çifte standartlı davranması, Erdoğan'ın Arap sokağında giderek artan popülaritesi olarak sıralanmıştır (Edelman vd., 2013: 7). Batılı kaynaklar her ne kadar Türkiye'nin Orta Doğu'ya yöneliyor olmasını bir “eksen kayması” olarak nitelendirip bunun sorumlusu olarak hükümeti görüyor olsalar da bazı sağduyulu değerlendirmelerde sorumluluk sadece AK Parti hükümetine yüklenmemiştir. Söz gelimi 2010 yılında dönemin ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Türkiye'nin İran ve İsrail politikalarının müsebbibi olarak AB'nin Türkiye'yi dışlamasını göstermiştir (Edelman vd., 2013: 13). Ayrıca yapılan yorumlarda, Türkiye'nin geçmişte büyük Batılı güçlere bağımlı ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilere sahipken yeni dönemle birlikte uygulamaya konulan “proaktif” dış politika, “sub-imperialist” (alt-emperyalizm) olarak bile görülmüştür (Uysal, 2019: 2).

Buna karşın AK Parti yöneticileri ise “eksen kayması” iddiasını reddederek kendilerinin yeni bir dünya vizyonuna dayalı gerçekçi bir siyaset izlediklerini söylemişlerdir. Yine AK Parti liderleri ve teorisyenleri, Türkiye'nin, iddia edilenin aksine, mezhepler üstü, ekonomik bütünleşmeyi hedefleyen, İslam ile demokrasiyi bağdaştıran, çoğulculuğa dayalı bir dini anlayışa dayanan ve Batı'nın değerlerini benimseyen bir modeli veya dış politika stratejisini benimsediğini ifade etmişlerdir (Duran ve Yılmaz, 2013: 139-170). Türkiye, bölgede siyasi dönüşüm ve demokratikleşmenin elzem olduğunu dile getirmiş olmasına rağmen, bunun dışarıdan dayatmalar ve güç kullanımı yoluyla değil, içeriden yapılması gerektiğini düşünmüş ve bölge ülkeleriyle kurduğu ilişkilerin temelinde bu amacın olduğunu ifade etmiştir.

V. ARAP BAHARI SONRASI TÜRKİYE'NİN ARTAN TEHDİT ALGISI VE ORTA DOĞU POLİTİKASINDA DEĞİŞİM

Arap dünyasında yaşanan en son ve en önemli ayaklanma Arap Baharı olarak adlandırılan süreç olmuştur. 2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta bir seyyar satıcının ekonomik zorluklar gerekçesiyle kendisini yakması, bölgede Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin ilk kıvılcımı olmuştur. Tunus'ta başlayan olaylar adeta bir domino etkisi göstererek tüm bölgeye yayılmış ve Arap totaliter rejimlerini temelinden sarsmaya başlamıştır. İlk olarak Tunus'ta rejim devrilmiş, onu komşusu Libya izlemiştir. Daha sonra Mısır, Suriye, Yemen, Bahreyn ve Umman'a sıçrayan Arap Baharı ateşi bölgede taşları yerinden oynatmıştır.

Sürecin ilk başladığı ülke olan Tunus'ta olaylar başladığı zaman Türkiye, hemen tepki vermek yerine süreci bir müddet izlemeyi tercih etmiştir. Aynı tavır Libya'da da görülmüş, Türkiye, başlangıçta Libya'ya dışarıdan müdahaleye karşı olduğunu açıklamıştır. Bazı görüşlere göre bu tavır, o dönem sıklıkla dile getirilen “aksiyoner dış politika” söylemine zıt bir hareket olup, önce muhatapların tepkisini ölçmeyi amaçlayan klasik dış politika söylemine daha uygun bir davranış biçimidir (Çiçekçi, 2012: 20).

Bir görüşe göre, Türkiye'nin Arap Baharının başlangıcında sergilemiş olduğu “çekingeng” tavrın altında, halk hareketlerini destekleyerek bölge ülkeleriyle kurduğu gelişmiş ekonomik ve siyasi ilişkileri zedelemekten korkma refleksi yatmaktaydı. Ancak daha sonra süreç ilerleyip Tunus, Libya ve Mısır'da rejim değişiklikleri baş gösterince, Türkiye, sessiz kalmaya ya da çekingeng davranmaya devam etmesi halinde bölge halkları nezdinde var olan itibarını kaybetmeye başlayacağını düşünerek daha aktif bir politika izlemeye karar vermiştir (Öniş, 2014: 208).

Orta Doğu'da önemli bir güç olan Türkiye, doğal olarak bölgesinde yaşanan bu gelişmelerden uzak kalamazdı. Bu çerçevede Arap Baharı, özellikle dış politika bağlamında Türkiye için ciddi bir teste dönüşmüştür. Süreç boyunca yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak Türk dış politikasının hem teorik hem de uygulama bağlamında ciddi bir değişime uğraması kaçınılmazdı. Bu süreçte Orta Doğu'da meydana gelen halk gösterileri karşısında, Türkiye bir ikilem ile karşı karşıya kalmıştır. Ya demokrasi yanlısı bir tavır takınarak halk gösterilerini destekleyecekti ki, bu durumda bölge ülkeleriyle kurduğu gelişmiş ekonomik ve siyasi ilişkileri zedeleyebilirdi, ya da bölge rejimlerinin yanında yer alarak, bölgedeki gösterileri görmezden gelecekti ki, bu durum da Türkiye'nin bölgede oynamak istediği liderlik rolünü ortadan kaldıracaktı. Ancak Türkiye, toplumsal eylemlere sessiz kalması halinde, kendisinin bölge halkları nezdindeki itibarının yara alacağını biliyordu (Öniş, 2014; 208).

Türkiye'nin bölgede yaşanan gelişmelere karşı sergilediği tavrı, iki farklı döneme ayırmak mümkündür. Türkiye, 2011 yılı Eylül ayına kadar, Libya'da görüldüğü gibi, bölge dışı ve bölge devletlerinin soruna askeri yollarla müdahale etmesine karşı çıkan ve barışçıl yöntemlerle sorunların çözümüne ağırlık veren bir anlayışı benimsemiştir. Bu bağlamda, ilk olarak Tunus'ta başlayan halk hareketlerine başlangıçta sessiz kalmıştır. Libya'da, Kaddafi rejimi ile muhalifler arasında arabuluculuk görevi üstlenmeye çalışan Türkiye, başlangıçta muhaliflerin yanında tavır takınmamış ve NATO destekli askeri müdahale teşebbüslerine şiddetle karşı çıkmıştır. Fakat ülkede çalışan ve sayısı binleri bulan Türklerin tahliyesinin ardından tavrını

değiştiren Türkiye, Libyalı muhaliflere insani yardımda bulunmuş ve NATO'nun askeri operasyonuna sınırlı da olsa katılmıştır. Suriye'de ise, gösterilerin başladığı ilk aylarda, Esed yönetimi ile muhalifler arasında arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Esed rejimi ile çok sıkı bir diplomatik görüşme sürecine giren Türkiye, rejime sürekli olarak siyasi ve ekonomik reform telkinlerinde bulunmuştur. Fakat Eylül 2011'den itibaren, Türkiye'nin, gelişmelere ilişkin tavrı radikal bir şekilde değişmiştir. Bunda Esed yönetiminin Türkiye'nin ısrarlı reform çağrılarını dikkate almaması ve gösterileri şiddet yoluyla bastırmayı tercih etmesi etkili olmuştur. Mısır'da ise, Tunus ve Libya'daki örneklerin aksine, halk gösterilerine hemen başlangıçta destek veren ve Mübarek rejiminin zaman geçirmeksizin değişmesini talep eden ilk ülke Türkiye olmuştur. Göstericilere açıkça destek veren Türkiye, gösteriler sonrasında yapılan seçimler sonucu iktidara gelen Muhammed Mursi yönetimiyle ile çok yakın ilişkiler kurmuştur. Daha sonra Mısır'da gerçekleştirilen askeri darbeye şiddetle karşı çıkan Türkiye, bir yandan darbe yönetiminin başı olan General Abdulfettah el-Sisi'yi meşru bir yönetimi yıkmakla suçlamış, diğer yandan askeri darbeye önceleri sessiz kalan, daha sonra destek veren Batılı ülkeleri de ağır bir dille eleştirmiştir. Bu politika, Türkiye'nin hem Batı ülkeleri ile hem de o döneme kadar çok yakın işbirliği içinde olduğu Suudi Arabistan ve BAE gibi Körfez ülkeleriyle ilişkilerinin somut olarak bozulmasının temel nedenlerinden birini oluşturmuştur (Acar, 2018: 155).

Benzer bir şekilde Irak yönetimiyle olan ilişkiler de giderek bozulmaya başlamış ve Türkiye, Iraklı Sünni gruplara destek vermekle suçlanmıştır. Şii bir kimliğe sahip olan Nuri el-Maliki yönetimi, Türkiye'yi Irak'ın içişlerine karışmakla ve mezhep temelli dış politika izlemekle suçlamış (Özpek ve Demirağ, 2014: 6-9), benzer eleştiriler ABD başta olmak üzere Batılı devletler tarafından da sıklıkla dile getirilmiştir.

Aslında Türkiye ile ABD arasında esaslı görüş ayrılıkları, Suriye'deki iç savaşın ilerleyen yıllarında görülmeye başlanmıştır. Suriye'de gösterilerin başladığı dönemden iç savaşın ilk aylarına kadar, her iki ülke de Esed rejiminin siyasi ve ekonomik reformları gerçekleştirerek, ülkeyi dönüştürmesini ve böylece bu süreçten olumsuz bir durum yaşamadan çıkmasını savunmuştur. Ancak daha sonra Suriye rejimiyle iplerin kopmasının ardından Türkiye, ABD'den farklı olarak, terör örgütü PKK'nın Suriye kolu olan PYD hariç, neredeyse tüm Suriyeli muhalif grupları desteklemiş ve içinde Esed'in olmadığı yeni bir Suriye istediğini her fırsatta ifade etmiştir. ABD ise, ülkede radikal grupların etkisinin artması üzerine, muhalif gruplar arasında ayrıma gitmiş ve verdiği destek noktasında seçici davranmaya başlamıştır. Bu dönemde PYD ile de DAİŞ'in Kobani saldırıları sonrası işbirliği yapmaktan kaçınmamıştır. Zamanla Esed'siz çözüm önerisinden vazgeçen ABD yönetimi, önceliği DAİŞ ile mücadeleye vermiş ve tüm stratejisini bu olgu üzerine inşa etmiştir. Bu doğrultuda ABD, Türkiye'nin ısrarla savunduğu uçuşa yasak bölge ve/veya uluslararası askeri operasyon düzenleme fikirlerine destek vermemiştir. Nitekim 3 Ekim 2014'te dönemin ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden, Türkiye, Suudi Arabistan ve BAE'yi, Esed'i devirme ve bölgede Sünni-Şii çatışması çıkarma konularında aşırı kararlı olmakla suçlamıştır (Ifantis ve Galariotis, 2014: 18).

ABD ve Batılı ülkelerin dile getirdikleri Türkiye'nin Orta Doğu'da revizyonist bir politika izlediği tezlerinin altında yukarıda yatan olaylar yatmaktadır. Türkiye'nin son yıllarda gerek sınırlarının ötesinde giriştiği askeri operasyonlar, gerek bazı bölge ülkelerinde kurmuş olduğu askeri üsler, Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de enerji kaynakları arama faaliyetleri ile Libya ve Karabağ gibi çatışma sahalarına askeri olarak müdahil olması özellikle Batı kamuoyunda

saldırgan ve revizyonist bir dış politika gündemi takip edildiği söyleminin dillendirilmesine yol açmıştır. Türkiye ise, iddia edilenin aksine revizyonist bir siyaset izlemediğini, Osmanlı'yı yeniden ihya etmek gibi bir amaç taşımadığını defalarca dile getirmiş ve söz konusu operasyon ve çalışmalarla hedefinin kendisine yönelik tehditleri kaynağında bertaraf etmek, böylece kendi sınırlarının güvenliğini sağlamak olduğunu açıklamıştır. Yine bölge ülkelerinde askeri üsler kurması ve çatışma alanlarına müdahil olmasındaki temel gayesinin de kendisine müttefik olarak gördüğü güçlerin tasfiye edilerek stratejik bölgelerdeki mevcudiyetinin kaybolmasını önleme amaçlı olduğunu belirtmektedir. Bu noktadan bakıldığında, Türkiye'nin iddia edildiği gibi ofansif değil defansif bir dış politika izlediği görüşü daha gerçekçi gibi görünmektedir.

Arap Baharı Sonrası Türkiye'nin Değişen Güvenlik Algısı: Ofansif mi Defansif mi?

Orta Doğu ve Kuzey Afrika, tarih boyunca önemli yolların geçiş güzergâhında olması, yakın tarihte de zengin petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olmasından dolayı güçlü devletlerin hâkimiyet kurma mücadelesine şahit olmuştur. Yakın tarihteki bu mücadelelere Körfez Savaşları, Irak'ın ve her ne kadar daha uzak bir bölgede olsa da Orta Doğu bölgesine etkileri olması bakımından Afganistan'ın işgal edilmesi örnek gösterilebilir. Benzer bir şekilde Arap Baharı da, Kuzey Afrika ve bazı Orta Doğu ülkelerinde daha fazla demokrasi ve özgürlük talepleri sebebiyle ortaya çıkan sürece verilmiş isim olup bu süreçten en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmiştir (Deniz, 2013: 68). Arap Baharı sonucunda Türkiye'nin yaşadığı olumsuz etkiler arasında bölge ile gerçekleştirilen ticaret hacminin daralması, bu ülkelerle yaşanan siyasi sorunlar, turizm faaliyetlerinde azalma yaşanması, bugün sayıları 4 milyona ulaşan Suriyelilerin Türkiye'ye sığınması gibi sorunlar örnek gösterilebilir. Ayrıca özellikle Suriye'de genelde de kriz yaşanan ülkelerde yaşanan otorite boşluğu sonucu terör örgütlerinin bu bölgede neşvü nema bulması ve Batılı ülkelerce de desteklenmeleri, dahası bu örgütlerin doğrudan Türkiye'yi hedef almaları, Türkiye için ciddi güvenlik tehditleri oluşmasına yol açmıştır.

95

*Araştırma
Makalesi*

Özellikle Suriye ve Irak'ta merkezi hükümetlerin tüm ülke sathına hâkim olamamaları sebebiyle buralarda oluşan otorite boşlukları, de-facto oluşumlar ve bir kısım yerel güçler ile terör örgütleri tarafından doldurulmak istenmiştir. Bu durum da bu ülkelerle uzun kara sınırlarına sahip olan Türkiye için doğrudan bir güvenlik tehdidi teşkil etmiştir. Nitekim merkezi otoritenin bulunmadığı bu topraklarda giderek güçlenen PKK/PYD/YPG ile DAİŞ gibi terör örgütleri sınır ötesinden Türkiye topraklarına roketler, havan topları veya uzun menzilli silahlarla saldırılar düzenlemiş veya Türkiye içindeki unsurları eliyle büyük çaplı eylemlerde bulunmuşlardır. 2016 öncesinde yaşanan ve tamamı Suriye kaynaklı olan bu saldırılarda 500'ün üzerinde kişi hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi de yaralanmıştır. Suriye'de oluşturulmak istenen yeni düzen görüldüğü üzere tamamen Türkiye'nin varlığı ve güvenliğine yönelik tehdit haline gelmiştir. Dolayısıyla bölge ülkelerindeki statüko ve merkezi yönetimlerin devamı bir yerde Türkiye'nin de çıkarlarına daha uygundur. Bu nedenle Arap Baharı öncesinde ve süreç boyunca bölge halklarının taleplerine karşılık verilmesini savunan bir anlayışa sahip olan Türkiye, halk hareketlerinin de başarısızlığa uğramasıyla birlikte bu ülkelerdeki mevcut statükonun devamını daha çok savunan bir pozisyona gelmiştir. Buradaki temel gerekçe, otorite boşluğu doğan bölgelerde başta terör örgütleri olmak üzere, Türkiye aleyhinde oluşumlara izin verilmemesi ve böylelikle ülke sınırlarının güvenliğinin sağlanması olmuştur. Bu bağlamda, izlenen bu politikanın, defansif realizm kapsamında değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

15 Temmuz 2016 Sonrası Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan FETÖ darbe girişiminin bertaraf edilmesinin ardından Türkiye, sınır ötesinden karşı karşıya olduğu tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla stratejik bir adım atmış ve Arap Baharı sonrası değişikliğe gittiği dış politikası doğrultusunda bu kez sahada da aksiyon alma yoluna giderek bu tehditleri kaynağında bertaraf etmek amacıyla sınır ötesi askeri operasyonlara başlamıştır. Ayrıca farklı ülkelerde askeri üsler kurmuş ve ortak çıkarlara sahip olduğu ülkelerin yaşadığı kriz ve çatışmalara müdahil olarak müttefiklik ve çıkar ilişkisi içinde olduğu bu ülkelerdeki yönetimlerin devrilmesini önlemeye çalışmıştır. Bu operasyonlara ve faaliyetlere kısaca değinmeden önce gerekçelerinden bahsetmekte fayda vardır.

Türkiye, Suriye krizinin önce bir iç savaşa, ardından bir uluslararası vekâletler savaşına evrilmesi sonucu bölgesel istikrarı baltalayan bir noktaya ulaşmasıyla birlikte kendi sınırlarının güvenliğini sağlamak ve terörizm tehdidine son vermek amacıyla bu ülkeye bir dizi askeri operasyon gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bu tehditlerin başında başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin desteklediği PKK'nın Suriye'deki uzantısı olan PYD-YPG liderliğindeki oluşumun Türkiye sınırı boyunca kendileri için bir güvenli koridor oluşturma çalışması gelmektedir. Türkiye, böylesi bir koridorun oluşumunun sakıncaları arasında, bu bölgelere yerleştirilip lojistik desteğe sahip olacak terör unsurlarının kendi topraklarına karşı mütecaviz pozisyonunu göstermiştir. Yine burada oluşturulacak olan ve Batılıların Kürt Koridoru, Türkiye'nin ise Terör Koridoru adını verdiği yapı sebebiyle, Orta Doğu bölgesinden Avrupa'ya sağlanan enerji akışında, Türkiye devre dışı bırakılarak Türkiye'nin stratejik önemini kaybetmesi ve buna ilaveten ciddi bir ekonomik gelirden yoksun bırakılmasının amaçlandığını savunmuştur. Ayrıca bu bölgelerin bir kısmında hâkimiyet sağlayan DAİŞ terör örgütü de sınır ötesinden Türkiye'ye yönelik terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Suriye kaynaklı tehditlere karşı üyesi olduğu NATO'dan talep ettiği güvencelerin verilmemesine ek olarak, sınır bölgelerine yerleştirilen hava savunma sistemlerinin NATO'daki müttefikler tarafından geri alınması üzerine Türkiye, Ağustos 2016'dan itibaren Suriye'ye yönelik askeri operasyonlar düzenlemiştir. Oluş sırasına göre Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı ve Barış Pınarı Harekâtı olarak adlandırılan bu operasyonlarla;

- Fırat Kalkanı Harekâtı sonucunda, Cerablus, El Rai ve El-Bab DAİŞ terör örgütünden temizlenmiş; bölgede ilerlemek isteyen PYD/YPG ve Suriye rejim güçlerinin önü kesilmiştir. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve ÖSO unsurları doğuda Cerablus'u, batıda ise Al-Rai (Çobanbey)'yi ele geçirerek bölgede DAİŞ varlığına son vermişlerdir. Ayrıca Suriye'nin kuzeyinde 90 kilometre uzunluğunda ve 40 kilometre genişliğinde emniyetli bir bölge oluşturma amacına ulaşılmıştır (Kara Kuvvetleri Komutanlığı web sayfası; 2016).

- Zeytin Dalı Harekâtı sonucunda, PYD'nin Afrin'den Akdeniz'e uzanma ihtimali bertaraf edilmiş ve söz konusu bölge terör unsurlarından temizlenmiştir (Kara Kuvvetleri Komutanlığı web sayfası; 2018).

- Barış Pınarı Harekâtı sonucunda ise Rasulayn ile Tel Abyad arasında kalan 120 kilometrelik bir bölge içerisinde terör unsurları temizlendikten sonra ABD ile varılan mutabakat gereği terör örgütü PKK/YPG'nin 5 gün içerisinde Güvenli Bölge'den geri çekilmesi, ağır silahlarının toplanması ve tahkimatlarının tahrip edilmesi için ateşkes kararı alınmıştır.

Teröristlerin çekilmesinin ardından MSB tarafından yapılan açıklamada “Barış Pınarı Harekâtı alanı dışındaki sınırların güvenliği ve YPG terör örgütü unsurlarının 30 kilometre dışına çıkarılmasına yönelik esasları da içeren anılan mutabakat çerçevesinde mevcut harekât alanı dışında bu aşamada yeni bir harekât icra edilmesine gerek kalmadığı” ifade edilmiştir (Kara Kuvvetleri Komutanlığı web sayfası; 2019).

- Bahar Kalkanı Harekâtı sonucunda 370 meskûn mahal ve 3394 km²'lik alan kontrol altına alınmıştır. Askeri ve diplomatik girişimler sonucunda 05 Mart 2020 tarihinde Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında devlet başkanı seviyesinde Moskova'da gerçekleşen görüşme ve akabinde heyetler arası toplantı neticesinde; “İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesindeki Durumun İstikrara Kavuşturulmasına İlişkin Muhtıra Ek Protokol”, 13 Mart 2020 tarihinde ise güvenli koridorun işleyişine dair uygulama esasları imza altına alınmıştır (Kara Kuvvetleri Komutanlığı web sayfası; 2020).

Anılan askeri harekâtlarla ilgili yapılan resmi açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin dış politika hedeflerini devam ettirmekle birlikte önceliklerinin değiştiği görülmüştür. Türkiye, bu operasyonlar ile birlikte öncelikle kendi güvenlik problemlerini çözmeyi ve güney sınırını güvence altına almayı amaçladığını deklare etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye terörle mücadele yaklaşımının merkezine terörün kaynağını kurutma amacını koymuştur. Bu çerçevede gerçekleştirilen askeri müdahaleleri emperyalist ya da idealist bir anlayışla değil milli çıkarları merkeze alan realist politikalar olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Öte yandan, Türkiye'nin milli çıkar temelli realist anlayışında ve terörle mücadele politikasında uluslararası hukuk ve normları dikkate alarak askeri güç kullanımını meşru ve hukuki bir zeminde gerçekleştirdiğine dikkat edilmelidir.

Türkiye Dışındaki Türk Askeri Üsleri

*Araştırma
Makalesi*

Türkiye, coğrafi konumunun bir sonucu olarak stratejik bir bölgededir. Bu bölge, tarih boyunca sürekli olarak güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Bu güvenlik sorunları, Türkiye'nin bölge politikalarında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye günümüzde yurtdışında askeri üssü bulunan sınırlı sayıda ülkeler arasında bulunmaktadır. İlk üssünü Kıbrıs çıkarmasından sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kuran Türkiye son üs anlaşmasını Sudan ile yapmıştır. Askeri üs politikası Türkiye'nin güvenlik politikaları arasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin sınırları dışındaki tüm askeri varlığı üs statüsünde değildir. Bu varlıkların bazıları askeri üs iken bazıları ise barış harekâtları kapsamında eğitim amacıyla bulunmaktadır. TSK'nin toplamda 10 ülkede askeri varlığı konuşlanmış durumdadır.

Arap Baharı ile birlikte başlayan süreçle beraber, özellikle de son dönemde Irak'ta yaşanan istikrarsız süreçler, Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı sorunlar, Doğu Akdeniz'de yaşanan ihtilaflar, Kırım ve Karabağ'da yaşanan hareketlilik, Türkiye'nin güvenlik ve savunma alanlarında ne kadar büyük sorunlarla karşı karşıya kaldığını gösteren örneklerdir. Bu örnekler, sadece güvenlik eksenli sonuçlar üretmemekte, ekonomik ve sosyolojik bakımdan da Türkiye'yi etkilemektedir. Bunlara ek olarak Türkiye, güç ve ekonomi kapasitesini genişletmek ve dünya ile etkileşimini artırmak için lojistik hatlar kurmak durumundadır. Bu hatların kurulması da hatların kurulacağı bölgelerde güvenliğin tesis edilmesine bağlıdır. Bu nedenlerle Türkiye'nin güvenliğinin pek çok yönden kendi sınırları ötesinde başladığı söylenebilir. Böylece Türkiye'nin

kendi sınırları dışında doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiği çatışma ve krizlerin çözümüne odaklanması kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu durum da Türkiye'nin güvenliğinde denizaşırı askeri üs politikasının kritik bir rol üstlenmesini beraberinde getirmiştir. Denizaşırı askeri üs kavramı, coğrafi olarak anakara ülkesinin dışında her türlü askeri varlığı ifade etmek için kullanılabilir. TSK, Türkiye anakarası dışında çeşitli kapsamlarda varlık göstermektedir. Bu kapsamlar; kabaca barışı destekleme harekâtları, savunma iş birliği anlaşmaları ve terörle mücadele kapsamı olarak sınıflandırılabilir. TSK, barışı destekleme harekâtları kapsamında Bosna Hersek, Kosova, Afganistan, Lübnan, Mali ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde varlık göstermektedir. Suriye ve Irak ise TSK'nın terörle mücadele kapsamında varlık gösterdiği ülkelerdir. TSK'nın savunma iş birliği anlaşmaları kapsamında bulunduğu ülkeler ise Arnavutluk, Azerbaycan, Katar, Somali ve Libya'dır (Öztop, 2021).

Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynakları Arama Çalışmaları ve Askeri Faaliyetler

Türkiye'nin güneyinde bulunan Akdeniz, geçmişten bu yana bir hâkimiyet mücadelesine sahne olmuş, gerek önemli ticaret yollarından birisi olması gerek de barındırdığı önemli miktardaki enerji sahaları nedeniyle birçok ülkenin ilgi noktası haline gelmiş stratejik bir denizdir. Son dönemlerde Akdeniz'de açık deniz arama ve sondaj faaliyetlerine girişen Türkiye'nin bu çalışmaları başta Yunanistan ve GKRY olmak üzere Batılı ülkelerin tepkisini çekmiştir. Türkiye karşıtı bu ittifakın amacı Türkiye'yi temel deniz haklarından mahrum etmek ve coğrafi uzantısının devamı olan kıyı şeridinden uzaklaştırmaktır.

Türkiye'ye, AB ve ABD tarafından Akdeniz ve Ege Denizi'nde çok kısıtlı deniz yetki alanları dayatılmaya çalışılmış, Türkiye de kendisine yönelik yapılan bu haksız ve hukuksuz dayatmalara karşı Mavi Vatan Doktrinini geliştirmiştir. Türkiye, bu doktrin çerçevesinde 2019 yılında Libya ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşmasını imzalayarak Birleşmiş Milletler'e resmen kayıt ettirmiş ve Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının Batı sınırını hukuki bir zemine oturtarak bu bölgedeki haklarından vazgeçmeyeceğini göstermiştir. "Mavi Vatan" doktrini çerçevesinde Türkiye'nin su güvenliğini ve kıta sahanlığını koruma stratejisinin önemli bir parçasını oluşturan Doğu Akdeniz, Türk dış politikasının en stratejik ayaklarından birisi haline gelmiştir. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşımı mücadelesinin temelini Yunanistan-GKRY ikilisinin uluslararası hukuka aykırı olarak Türkiye'yi dışlayan denizleri sahiplenme girişimleri oluşturmaktadır (Yaycı; 2020).

Türkiye'nin Libya ile MEB anlaşması imzalamış olması hayati öneme sahip bir adımdır. Çünkü Türkiye karşıtı bloğun yani Yunanistan-Mısır ve Yunanistan-GKRY arasında deniz yetki alanlarının paylaşımına dair antlaşmaların imzalanması" Türkiye'nin ulusal hak ve menfaatlerine zarar verebilecek en kötü senaryodur. Böyle bir durumda Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan yaklaşık 186 bin kilometrekarelik deniz yetki alanı 41 bin kilometrekare ile sınırlandırılarak Doğu Akdeniz'de söz hakkı sahibi olmasının önüne geçilmiş olacaktır.

Türkiye ile Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılmasına Dair Mutabakat Muhtırası sonucunda;

- İlk defa Türkiye bir kıyıdaş devlet ile Münhasır Ekonomik Bölge sınırlandırma anlaşması imzalamış,

- Bölgedeki talepleri açısından hukuki ve meşru zemin elde etmiş,
- Deniz yetki alanlarının batı sınırı uluslararası hukuka uygun bir şekilde belirlenmiş,
- Uluslararası kamuoyuna hukuk ve diplomasi araçlarını kullandığı mesajı verilmiş,
- GKRY ve Yunanistan ikilisinin savunduğu, AB tarafından desteklenen ve Sevr niteliğindeki Seville Haritası ile Türkiye'yi 41 bin kilometrekarelik bir deniz alanına hapsedmek gayesi ile yapılan siyasi oyunlar ve hesaplar bozulmuş,
- Türkiye için Doğu Akdeniz'de en kötü senaryo olan Yunanistan-Mısır ve Yunanistan-GKRY arasında sınırlandırma anlaşması yapma olanağı ortadan kaldırılmıştır (Yaycı, 2020).

Yerli Savunma Sanayisinin Geliştirilmesi

Türkiye bulunduğu bölge ve karşı karşıya olduğu tehditler nedeniyle geçmişten bugüne kadar her zaman bütçesinde güvenlik harcamalarına önemli bir kaynak aktarmış, silah ve askeri makine ve teçhizat alımları, ithalatın en başta gelen kalemleri arasında yer almıştır. Ancak özellikle son 5 yılda ithalat oranı azaltılarak yerli savunma sanayisine ciddi yatırımlar yapılmıştır.

Bugün Türkiye, askeri kara, deniz ve hava araç ve teçhizatlarının yanı sıra, askeri haberleşme ve elektronik harp sistemleri üretiminde ciddi mesafeler kat etmiş, bu ürünler ihracat kalemleri arasında yer almaya başlamıştır. Yine Türkiye'nin sınır ötesindeki askeri operasyonların yapılmasında yerli savunma sanayisinde üretimi yapılan silah ve ekipmanların önemli bir payı olmuştur. Yerli silahların dış operasyonlarda etkin bir şekilde kullanılması, Türkiye'nin uluslararası alandaki gücünün artmasının da bir göstergesi haline gelmiştir. Bütün bu faaliyetlerin temel amacı işgal, yayılma gibi amaçlar olmayıp, tamamen ülke sınırlarının ve halkın güvenliğinin sağlanması, ülke sınırları ötesinde ve bilhassa yukarıda zikredilen bölgelerdeki mevcut statükonun Türkiye aleyhine değişmesinin engellenmesini sağlayarak ülke çıkarlarının zarar görmesinin önüne geçmek şeklinde açıklanmıştır.

SONUÇ

Son 20 yıldır bölgesel ve küresel ölçekte yaşanan kırılmalar Orta Doğu'nun siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerini ciddi manada sarsmış ve değişimlere yol açmıştır. Bu çerçevede 2003 yılındaki Irak Savaşı ile 2011 yılında başlayan Arap Baharı süreci, bölgesel ve küresel aktörlerin de içinde yer aldığı ve karşılıklı olarak etkilendiği iki önemli kırılma noktası olarak sayılmaktadır. Özellikle bölge ülkeleri noktasından bakıldığında, bu gelişmeler bölgede taşların yerinden oynamasını sağlayan gelişmelere kapı açmıştır.

2002 yılından 2010 yılı sonunda başlayan Arap Baharı sürecine kadar Türkiye, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelerle, "komşularla sıfır sorun" stratejisi çerçevesinde yakın ilişkiler geliştirmiştir. Bu doğrultuda birçok ülkeyle Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyleri

kurulmuş, vizeler kaldırılmış, ortak bakanlar kurulu toplantıları düzenlenmiş, ekonomik ve siyasi ilişkilerde bahar havası yaşanmıştır. Bu çerçevede yumuşak güç uygulamaları, normatif dış politika anlayışı ve çok taraflılık Türkiye'nin Orta Doğu politikasının temelini teşkil etmiştir. 2010 yılında başlayan Arap Baharı, bu sürecin ve gidişatın tersine dönmesine yol açmıştır. Arap ülkelerinde demokrasi ve özgürlük talep eden halk hareketlerine siyasi manada destek veren Türkiye'nin bu rejimlerle olan ilişkileri de doğal olarak kopma noktasına gelmiştir. Suriye'de önce ayaklanma, sonra iç savaş ve nihayetinde uluslararası vekâletler savaşına dönüşen süreç, Türkiye'nin Suriye rejiminin yanı sıra, bölgedeki ve bölge dışındaki ülkelerle olan ilişkilerini de olumsuz etkileyen bir yola girmiştir. Batılı ülkelerin özellikle de ABD'nin DAİŞ ile mücadele adı altında PKK terör örgütünün Suriye uzantısına askeri ve mali yardımları Türkiye için ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Sonuç olarak dış politika yapımında hâkim olan normatif dış politika anlayışı ve liberal perspektif, Arap Baharı ile ortaya çıkan güvenlik tehditlerine karşı yetersiz kalmıştır (Özdemir, 2019; 183).

Arap Baharı sonrasında bölgeye yönelik politikasını revize eden Türkiye, bu politikasını sahada uygulamayı ise 15 Temmuz 2016'da yaşanan FETÖ darbe girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından gerçekleştirmiştir. Darbe girişimi öncesinde ve sonrasında çok ciddi ve büyük boyutlu terör saldırılarına ve tehditlerine maruz kalan Türkiye, terör tehdidini kaynağında bertaraf etmek ve sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla darbe girişiminin üzerinden çok geçmeden Suriye'ye yönelik olarak Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı Harekâtlarını gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlar neticesinde DAİŞ ve PYD/YPG gibi örgütlerin sınırlarımıza yönelik tehditleri bertaraf edilmiş, sınır hattı güvenlik altına alınmış ve oluşturulmak istenen terör koridorlarına mani olunmuştur.

Yine bu strateji çerçevesinde bölgedeki müttefik ülkelerle iş birliğine gidilerek milli çıkarların korunması sağlanmıştır. Bu doğrultuda Libya'nın meşru temsilcisi olan Milli Mutabakat Hükümeti'ne sağlanan askeri makine ve ekipman desteği sayesinde bir takım Batılı ve bölge ülkelerince desteklenen darbeci güçlerin yönetimi ele geçirmesi engellenmiş, böylece bu ülkeyle imzalanan ve Türkiye için hayati öneme sahip MEB anlaşmasının varlığı devam ettirilerek Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de denklem dışını itilmesi engellenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin Körfez bölgesindeki stratejik ortağı ve müttefiki olan Katar ile geliştirilen yakın ilişkiler sonucu bu ülkede kurulan Türk askeri üssü de hem bu bölgedeki çıkarların korunmasında önemli bir etken haline gelmiş, hem de Katar üzerinde hesapları olan ülkelere karşı caydırıcı bir güç haline gelmiştir.

Türkiye ayrıca Azerbaycan-Ermenistan ihtilafının çatışmaya dönüşmesi üzerine sahada asker desteği sağlamasa da yerli savunma sanayi üretimi silahların Azerbaycan tarafından sahada yoğun ve etkin bir şekilde kullanılması neticesinde çatışmanın seyri Azerbaycan lehine dönmüş, Azerbaycan bu sayede, 30 yıldır Ermenistan işgalinde olan topraklarının büyük bir kısmını işgalden kurtarabilmiştir. Doğu Akdeniz'de "Mavi Vatan" doktrini çerçevesinde yapılan çabalar da tamamen Türkiye'nin güvenliğini ve kıta sahanlığını koruma amacına matuftur.

Bütün bu gelişmeler doğrultusunda, uluslararası kamuoyunda, son yıllarda giderek artan bir doz ve sıklıkta, Türkiye'nin genelde özellikle Arap Baharı sonrası dönemde izlediği dış politikanın revizyonist bir karakter taşıdığı, Türkiye'nin yayılcı bir gündemi takip ettiği,

Osmanlı'yı yeniden ihya etmek gibi bir amaç taşıdığı öne sürülmektedir. Bu iddialara dayanak olarak da yukarıda sıralamış olduğumuz faaliyetler gösterilmektedir. Ancak daha önce belirtmiş olduğumuz gibi tüm bu askeri ve ekonomik faaliyet çalışmalarını revizyonist olarak betimlemek doğru ve gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Yukarıda ayrıntılı olarak ele alındığı gibi bu çalışma ve faaliyetlerin tek amacı ülkeye yönelik terör tehditlerini bizzat kaynağında bertaraf etmek, terör koridorları gibi oluşumları ortadan kaldırarak ülke sınırlarının güvenliğini sağlamak, sınır içi ve dışındaki ekonomik ve siyasi çıkarları koruyarak Türkiye'nin karşılaşabileceği zararları asgariye indirmektir. Ayrıca Türkiye'nin geçmişten bugüne kadar bölgede mevcut statükoyu korumaya yönelik olarak izlediği siyaset ve komşularının toprak bütünlüğünü her platformda dile getirmesi, Batılı kaynaklarca dile getirilen revizyonist ve yayılmacı dış politika söylemlerinin çok da haklı olmadığını göstermektedir. Bütün bu operasyon ve faaliyetlerin nihai hedefi, ülke güvenliğini sağlamanın yanında, Türkiye'nin önemli bir bölgesel ve uluslararası aktör olarak dünya sahnesinde kendine yer edinmesini sağlamak olmuştur. Bu sebeptendir ki izlenen bu politika ve gerçekleştirilen faaliyet ve çalışmaları ofansif realizm gibi bir tanımlama yerine defansif realizm kavramıyla ifade etmek daha doğru olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Makale ve Kitaplar

ACAR, Necmettin. "Arap Baharı Sürecinde Güvenlik ve Dış Politika: Suudi Arabistan Örneği". Birey ve Toplum, Güz 2018, Cilt 8, Sayı: 16 S: 155.

ALSHAGHEL, Hasan, ve ALWAHAIB, Mustafa. "Türkiye'nin Askeri Operasyonları ve Sınır Dışı Operasyonları 2015-2020". Anadolu Yakın Doğu Araştırmaları Merkezi (AYAM), Haziran 2021, Ss: 20-23.

BALCI, Ali. "Realizm". Uluslararası İlişkilere Giriş (Tarih, Teori, Kavram ve Konular) İstanbul, 2016, Ss: 119-146).

BROOKS, Stephen G. "Dueling Realisms". International Organization, 1997; 51(3): Ss: 445-477.

BARKEY, Henri. "How Erdogan Muscled Turkey to the Center of the World Stage", Council on Foreign Relations. 30 October 2020, Ss: 1-2.

ÇAKMAK, Cenap and GÜNEYSU, Gökhan. (2013), "Turkish-American Relations During Obama Era: Unfulfilled Expectations", Turkish Studies, 14 (2), Ss: 196-200.

ÇİÇEKÇİ, Ceyhun. Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2012.

DAĞI, Zeynep. "Orta Doğu Perspektifinden Türkiye'nin Avrupa Entegrasyonu: Ötekileştirme Aşılıyor Mu?" Zeynep Dağı (der.), Doğu'dan Batı'ya Dış Politika: AK Partili Yıllar, Ankara, 2006, Orion.

DAVUTOĞLU, Ahmet. "Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu", 2004, Küre, İstanbul.

DAVUTOĞLU, Ahmet. Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, 10(1), Ss: 83-88.

DAVUTOĞLU, Ahmet. Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, 10 (1), 2008, Ss: 77-96.

DENİZ, Taşkın. "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18 (29), 2013, Ss: 63-68.

DURAN, Burhanettin, and YILMAZ, Nuh. "İslam, Models and the Middle East: The New Balance of Power following the Arab Spring", *Perceptions*, Cilt XVIII, Sayı 4, Kış, Ss: 139-170.

EDELMAN, Eric vd. "The Roots of Turkish Conduct: Understanding the Evolution of Turkish Policy in the Middle East", *Bipartisan Policy Center, National Security Program*, December 2013, Ss: 7-13.

GÜDER, S. ve MERCAN M. H. "2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Orta Doğu Politikası", *İnsan ve Toplum*, 2 (3), Ss: 57-92, 2012.

IFANTIS, Kostas, and GALARIOTIS, Ioannis. "The US and Turkey In Search of Regional Strategy: Towards Asymptotic Trajectories", *UNISCI Discussion Papers*, Ekim, Sayı 36, Ss: 18-19.

JERVIS, Robert. "Cooperation Under the Security Dilemma", *World Politics*, Vol. 30, No. 2, 1978, Pp: 167-214.

KANAT, Kılıç Buğra. "A New Turkish-American Partnership in Progress: The Nature of Bilateral Partnership during Two Periods of Crisis", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(2), 2014, Pp: 234-248.

KYDD, Andrew. "Sheep in Sheep's Clothing: Why Security Seekers do not Fight Each Other?", *Security Studies*, Vol. 7, No. 1, 1997, Pp: 114-155.

LEVY, Jack S. "The Offense/Defense Balance in Military Technology: A Theoretical and Historical Analysis", *International Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 2, 1984, Pp: 219-238.

MEARSHEIMER, John. "The Tragedy of Great Power Politics", 2001.

MEARSHEIMER, John. "Yapısal Realizm". *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Disiplin ve Çeşitlilik)*, 2016.

ÖNİŞ, Ziya (2014), "Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East," *Mediterranean Politics*, 19 (2), Pp: 208-211.

ÖZDEMİR, Çağatay. "AK Parti Dönemi Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: İnşacılıktan Realizme Dönüşüm" 2019, Ss: 180-183.

ÖZEL, Soli. "Indispensable Even When Unreliable: An Anathomy of Turkish-American Relations", *International Journal*, Winter, Pp: 62-65.

ÖZPEK, B.B. and DEMİRAĞ, Y. "Turkish Foreign Policy After the 'Arab Spring': From Agenda-setter State to Agenda-entrepreneur State, *Israel Affairs Journal*, Vol. 20, 2014, Ss: 328-346.

ÖZTOP, Mustafa. "Türkiye'nin Güvenliğinde Denizaşırı Üs Politikası", *Kriter*, Mayıs 2021, Yıl: 6, Sayı: 57.

PALA, Özgür, and ARAS, Bülent. "Practical Geopolitical Reasoning in the Turkish and Qatari Foreign Policy on the Arab Spring", *Journal of Balkan and New Eastern Studies*, Cilt 17, Sayı 3, Ss: 287-295.

PİRİNÇÇİ, Ferhat. "Savunmacı ve Saldırgan Realizm". *Uluslararası İlişkiler Kuramları-II*, 2013, Ss: 48-68.

POWELL, Robert. "Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate", *International Organization*, Vol. 48, No. 2, 1994, Pp: 313-344.

SAYARI, Sabri. "New Directions in Turkey-USA Relations", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(2), 2015, Pp: 133-156.

SCHWELLER, Randall "Neorealism's Status Quo Bias: What Security Dilemma? ", *Security Studies*, Vol. 5, No. 3, 1996, Pp: 90-121.

SNYDER, Jack. *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, New York, 1991, Pp: 11-12.

2.Thorn for U.S.", *The New York Times*, 8 June 2010.

TELATAR, Gökhan. "AK Parti'nin Düzen Kurucu Dış Politika Söylemi ve Orta Doğu, *Alternatif Politika*, Cilt: 7, Sayı: 3, 2015, Ss: 496-497.

TÜR, Özlem. "Türkiye ve Orta Doğu: Gerilimden İşbirliğine," *Zeynep Dağı (der.)*, *Doğu'dan Batı'ya Dış Politika: AK Partili Yıllar*, Ankara, Orion, 2006.

UYŞAL, Gönenç. "Turkey Does Imperialism: Turkish Foreign Policy in the Middle East", *opendemocracy.net*, 12 Ağustos 2019, Ss: 1-6.

VIOTTI, Paul R., KAUPPI, Mark V. Uluslararası İlişkiler Teorisi. M. Aksoy (Çev. Ed.). 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, Ss: 63-67.

YAYCI, Cihat. "Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri", Kriter Dergi, Ocak 2020, Yıl: 4 Sayı: 2 (<https://kriterdergi.com/dosya/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri>) Erişim Tarihi: 25.04.2022

WALTZ, Kenneth. "Theory of International Politics, New York: McGraw-Hill Higher Education, 1979, Ss: 126-131.

Web Bağlantıları

Sayfa: 12

1. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-yukse-duzeyli-stratejik-isbirligi-konseyi-ikinci-bakanlar-toplantisi-basin-toplantisi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 14.03.2022
2. <https://ticaret.gov.tr/data/5ed6044b13b87656dc5b5a22/Suriye.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2022
3. <https://www.gto.org.tr/uploads/1553073824-516120.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2022

Sayfa: 13

4. <https://www.mfa.gov.tr/17-mayis-2010-tarihli-turkiye-iran-brezilya-disisleri-bakanlari-ortak-deklarasyonu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 08.05.2022
5. <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1929-%282010%29>, Erişim Tarihi: 08.03.2022

104

*Araştırma
Makalesi*

Sayfa: 19

6. <https://www.kkk.tsk.tr/firat-kalkani.aspx>, Erişim Tarihi: 05.03.2022
7. <https://www.kkk.tsk.tr/zeytin-dali.aspx>, Erişim Tarihi: 05.03.2022
8. <https://www.kkk.tsk.tr/baris-pinari.aspx>, Erişim Tarihi: 05.03.2022
9. <https://www.kkk.tsk.tr/bahar-kalkani.aspx>, Erişim Tarihi: 05.03.2022